

УДК 377(075.8)

Н. В. Гаркавенко

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Херсонського державного університету

ВПЛИВ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН СУСПІЛЬСТВА НА ПРОФЕСІЙНУ ОРІЄНТАЦІЮ ПІДРОСТАЮЧОЇ МОЛОДІ

Серйозний підхід до вибору професії, високий рівень спеціальної підготовки є певною гарантією підвищення конкурентності молоді на ринку праці. Основою якісного забезпечення організацій і підприємств професійними і кваліфікованими кадрами є профорієнтаційна робота серед учнів загальноосвітніх шкіл.

Ключові слова: професійна орієнтація, конкурентність праці, професіональний, кваліфіковані кадри, профорієнтаційна робота.

В умовах трансформаційних змін суспільства зростає актуальність проблеми професійної орієнтації і професійної підготовки підростаючого покоління. Серйозний підхід до вибору професії, високий рівень спеціальної підготовки є певною гарантією підвищення конкурентності молоді на ринку праці. Основою якісного забезпечення організацій і підприємств професіональними кваліфікованими кадрами є профорієнтаційна робота серед учнів загальноосвітніх шкіл.

Але часто рівень профорієнтаційної роботи серед молоді недостатній: старшокласники не проявляють впевненості у виборі своєї професії. Так, згідно опитування, проведеного серед випускників міських шкіл на питання: «Які ваші плани стосовно професійного самовизначення після закінчення школи?» 34 % опитуваних відповіли, що визначились з вибором майбутньої професії, але є сумніви, а 13 % школярів відмітили, що не можуть спрогнозувати своє майбутнє. Матеріали іншого дослідження показують, що у більшості шкіл професійна орієнтація відсутня [6, 177].

Сучасна вітчизняна психологія має у своєму арсеналі значну кількість праць, присвячених різним аспектам особистісного розвитку учнів у взаємозв'язку з їхньою майбутньою професіоналізацією. В контексті специфіки учнівського та студентського віку як важливої стадії розвитку особистості цю проблему розглядали Б. Анан'єв, А. Бодальов, Д. Дворянин, Н. Пейсахов, О. Степанова. З'ясуванню сутності, етапів і детермінуючих чинників становлення особистості присвятили свої дослідження К. Абульханова-Славська, В. Бобров, Є. Клімов, А. Маркова. Визначенням ролі і місця здібностей, інтересів, мотивів та індивідуально-особистісних рис у формуванні професійно важливих якостей займалися Е. Зеєр, Т. Кудрявцева, Б. Ломов.

Вирішення чергової проблеми можливе при всебічному аналізі можливостей учнів в освітньому процесі. Однак, в останній час в Україні відмічається недостатня увага до вивчення цих питань.

«Пошук себе» — синонім соціального морального самовизначення, ядром якого є вибір професії. Розуміння сенсу життя і вибір професії тісно пов'язані в свідомості і самосвідомості старшокласників.

Вибір професії вимагає наявності інформації про професії та вимоги кожної з них до особистості, про саму себе, свої здібності, інтереси, нахили і т. п. Такої інформації не вистачає старшокласникам, що значно ускладнює процес самовизначення юнаків і дівчат, затримує процес формування соціальної зрілості.

Необхідна профорієнтаційна робота як у сім'ї, так і в школі.

Одним із важливих базових елементів системи освіти є загальноосвітня школа, в завдання якої входить інтеграція молоді в соціокультурне життя суспільства, представлення своїм випускникам базових знань для переходу до трудової діяльності, адаптація школярів до ринкових умов, допомога у професійному самовизначенні з урахуванням індивідуальних здібностей і майбутнього попиту на ринку праці [7]. Згідно результатів досліджень, профорієнтаційна робота повинна займати одне із основних місць в низці завдань, які вирішує загальноосвітня школа [1, 104].

Профорієнтаційна робота — одна з важливих складових частин навчально-виховного процесу в школі. Вона вимагає активної діяльності всього педагогічного колективу, особливо класного керівника, а також батьків.

До змісту профорієнтаційної роботи входить: 1) професійна інформація; 2) індивідуальна робота з формування у старшокласників самопізнання, самоаналізу, самооцінки; виховання професійних інтересів, нахилів, здібностей, необхідних професійних якостей; 3) професійна консультація — допомога юнакам та дівчатам у свідомому виборі майбутньої професії.

В останні роки відмічається тенденція підвищення інтересу молоді до отримання вищої освіти [7]. Притягування старшокласників на навчання у вузи з метою отримання обраної професії являє собою актуальне завдання для закладів вищої освіти. Вибрані напрями діяльності вузів з профорієнтації повинні бути побудовані з урахуванням потреб загальноосвітньої школи. Аналізу ефективності використаних форм співробітництва вузу і середньої школи з удосконалення профорієнтаційної роботи серед старшокласників присвячена наша стаття.

Взагалі під професійною орієнтацією розуміється науково обґрунтована система форм, методів і засобів впливу на тих, хто навчається і тих, хто працевлаштовується, яка сприяє своєчасному притягненню їх в суспільне виробництво на основі об'єктивної оцінки і урахування здібностей та інших індивідуальних якостей людини. Організація професійної орієнтації складається із декількох взаємозв'язаних етапів: професійної інформації, професійної консультації, професійного відбору, професійної адаптації [6, 5].

Представлення професійної інформації полягає у постійному і планомірному професійному інформуванні учнів шкіл, їх викладачів та батьків, встановленні і закріпленні постійних контактів між колективами загальноосвітніх шкіл і колективами організацій, підприємств, вузів. Інформа-

ція, важлива для вибору професії має включати в себе відомості про професійні вимоги, про шляхи отримання професії.

В результаті дослідження виявилась інформаційність школярів про спеціальності, які пропонували вузи міста. Знання про економічні спеціальності відмітили 40 % опитуваних старшокласників; правові — 16 %; лінгвістичні — 18 %; гуманітарні спеціальності (соціології, психології, політології, журналістики, історії та ін.) — 28 %; інженерні — 16 %; природничі — 14 %; інформаційні і комп'ютерні технології — 9 %; інші спеціальності — 11 %. Дані показали, що в середньому 12 % старшокласників мають повну інформацію про вищі навчальні заклади міста. Відповідаючи на питання про те, які додаткові послуги, що представляються вузами, мають значення при виборі навчального закладу при вступі, випускники шкіл серед інших виділили аспект наявності хорошої профорієнтаційної роботи вузу.

На шкільному рівні вирішується складне завдання профорієнтаційного напряму навчально-виховного процесу. Але спеціалісти виділяють основне забруднення в активізації цієї діяльності: недостатню кількість кваліфікованих спеціалістів, які могли б забезпечити консультування учнів з питань вибору професії і майбутнього працевлаштування.

Дослідники вважають дискусійним питанням про те, хто повинен займатися професійною орієнтацією серед учнів середніх шкіл. Згідно проведеному дослідженню, нею займаються всі педагогічні працівники шкіл, в тому числі класні керівники (так вважають 51 % опитуваних експертів, які курирують профорієнтаційну роботу в школах), вчителі-предметники (33 %), шкільні психологи (25 %). Експерти вважають, що цією роботою мають займатися психологи (84 %) і соціальні педагоги (5 %), а також підготовлені спеціалісти, які володіють сучасними методиками викладання [4, 105].

В школах, як правило, проводиться певна профорієнтаційна робота. Вона включає в себе ведення навчально-виховного процесу з метою формування позитивного відношення учнів до трудової діяльності; проведення для старшокласників спецкурсу «Основи вибору професії»; вивчення професійних планів школярів; виявлення, направлене виховання інтересів і здібностей учнів; роботу з батьками; організацію екскурсій на підприємства, в організації [4, 105]. Професійна орієнтація школярів здійснюється також при вивченні ними окремих напрямів загальноосвітніх дисциплін, що дозволяє виявити схильність до різних сфер діяльності. Згідно досліджень, вибір майбутньої професії в гімназіях, ліцеях, коледжах здійснюється ефективніше у зв'язку з більш високим рівнем викладання, підбору предметів, змістом навчальних програм [5, 179].

Як можливі галузі взаємодії середньої школи та вузу спеціалісти виділяють окремі напрями: підвищення наукового рівня свідомості педагогів та учнів; підвищення професійної майстерності вчителів; проведення наукових досліджень з проблем освіти; забезпечення шкіл методичною літературою, навчальними програмами та підручниками; введення у школу просвітницької діяльності [7, 15].

Для роботи в школі вузівським спеціалістам пропонують наступні форми: заняття зі старшокласниками з метою підготовки вступу до вузу; реалізація освітніх програм для підтвердження відповідності школи заявленому статусу; проведення науково-методичних семінарів для вчителів; наукове керівництво, апробація нових освітніх технологій; організація та проведення науково-практичних конференцій; участь в роботі педрад, батьківських зборів. При цьому застосування форм співробітництва школи та вузу, які впливають на підвищення наукової свідомості педагогів і учнів не є пріоритетними в діяльності шкіл і вузів. Також дані досліджень показують, що лише шоста частина керівників шкіл готова використати можливості вузу в роботі з батьками [7, с. 17].

Практика показує, що стосунки вузу та школи в основному зосереджені в області підготовки вступу старшокласників до вузів. При цьому вузи зацікавлені в тому, щоб підготувати старшокласників не лише до складання вступних іспитів, але і до навчання в самих вузах.

Дані дослідження, проведеного нами, свідчать про найбільш часто застосовувані форми профорієнтаційної роботи в школі: використання наглядної агітації (так вважають 74 % опитуваних керівників шкіл); запрошення випускників шкіл на дні відкритих дверей, дні студента, зустрічі у стінах вузу (74 %); відвідування школи (ліцею, гімназії) співробітниками вузів з метою агітації випускників (59 %); відкриття в школі профільних класів (35 %); виступ перед випускниками школи викладачів вузів з лекціями про конкретні спеціальності, форми навчання (24 %); проведення сумісних олімпіад, конкурсів.

Працівники шкіл відмітили, що найбільш необхідними і дійсними профорієнтаційними заходами є такі, як створення в школах профільних класів (67 % опитуваних); організація додаткових курсів по підготовці до вступу у ВНЗ (54 %); укладання між школами і вузами офіційних договорів про постійне співробітництво (49 %); проведення семінарів, науково-методичних конференцій з участю шкільних учителів (35 %); здійснення на базі вузів якісної перепідготовки вчителів за окремими напрямками (27 %); проведення безпосередньо в школах, ліцєях, гімназіях сумісних заходів (49 %); запрошення вузівських викладачів для читання лекцій в середніх навчальних закладах (39 %); представлення можливості проведення окремих уроків на базі вузів (26 %); проведення сумісних олімпіад і конкурсів (21 %).

Таким чином, розгляд проблеми взаємодії шкільної і вузівської освітніх систем із вирішення завдання професійної орієнтації підростаючого покоління показав, що вдосконалення роботи з профорієнтації старшокласників має включати попри широко використовуючі вузами методи також навчальну, науково-методичну, дослідницьку, консультативну сфери стосунків школи і вузу. При цьому організація вузом подібної роботи, вибір її форм мають опиратися на реальні потреби шкільного колективу.

Значна частина проблем у навчанні студента вузу викликана несвідомим вибором спеціальності. За показниками видно, що не всі студенти цілком свідомо обрали ту спеціальність, якій навчаються. Але їхня кіль-

кість, судячи з відвідування занять і з власних висловлювань про бажання вчитися, більша на першому курсі. А на другому кількість людей, які не бажають вчитися конкретній спеціальності зменшується, тобто відбувається «відсів» зовсім випадкових людей, які взагалі не знають, навіщо вони прийшли до вузу.

Таким чином студентів у ставленні їх до своєї майбутньої спеціальності варто диференціювати, відповідно розмежовуючи і психолого-педагогічні підходи впливу на них. Становлення особистості студентів як майбутніх фахівців ускладнюється, якщо професія обиралася компромісно, не з власного бажання (наприклад, з примусу батьків чи тому, що не вдалося вступити в той вуз, в який хотілося).

Вчителям і батькам необхідно звернути особливу увагу при ознайомленні юнацтва з різними професіями та спеціальностями; вимоги професії до органів чуття, якостей, рис характеру, здібностей особистості; умови професійної діяльності та труднощі; умови професійної підготовки та кар'єри; оплату праці і т. п.

Дорослим необхідно вчити молодих людей пізнавати себе, свої сильні і слабкі сторони, співставляти вимоги професії і спеціальності з структурою своєї особистості, бачити співпадання своїх можливостей і вимог професії, щоб намітити програму самовиховання та самовдосконалення, розвитку професійно важливих якостей, без яких не можна стати висококваліфікованими фахівцями.

Список літератури

1. Белова И. А., Французова Л. Я., Французов М. М. О проблемах профориентационной работы в школе / И. А. Белова, Л. Я. Французова, М. М. Французов // Социологические исследования. — 2000. — № 5. — С. 103–106.
2. Боровский А. Б., Потапенко Т. М., Щекин Г. В. Система методов профессиональной ориентации / А. Б. Боровский, Т. М. Потапенко, Г. В. Щекин. — К., 1993. — 328 с.
3. Калачева Т. Г., Абросимова Л. В. Установки выпускников школ на получение высшего образования / Т. Г. Калачева, Л. В. Абросимова // Социологические исследования. — 2000. — № 5. — С. 99.
4. Коротаева Е. Школа и вуз: проблемы взаимодействия / Е. Коротаева // Директор школы. — 1999. — № 1. — С. 13–21.
5. Профессиональная ориентация — элемент повышения конкурентоспособности молодежи на рынке труда // Экономика Украины. — 1998. — № 6. — С. 87.
6. Руткевич М. Н., Потапов В. А. После школы. Социально-профессиональные ориентации молодежи / М. Н. Руткевич, В. А. Потапов. — М., 1995. — 224 с.
7. Шереги Ф. Э. Социология образования. Прикладной аспект / Ф. Э. Шереги. — М., 1997. — С. 33.

Н. В. Гаркавенко

кандидат психологических наук, доцент кафедры психологии
Херсонского государственного университета

ВЛИЯНИЕ ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ИЗМЕНЕНИЙ ОБЩЕСТВА НА ПРОФЕССИОНАЛЬНУЮ ОРИЕНТАЦИЮ ПОДРАСТАЮЩЕЙ МОЛОДЕЖИ

Резюме

Серьезный подход к выбору профессии, высокий уровень специальной подготовки является некоторой гарантией повышения конкурентности молодежи на рынке труда. Основой качественного обеспечения организаций и предприятий профессиональными и квалифицированными кадрами является профориентационная работа среди учеников общеобразовательных школ.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, конкурентность труда, профессиональный, квалифицированные кадры, профориентационная работа.

N. V. Garcovenco

Ph. d. of psychology, Associate Professor
Kherson State University

INFLUENCE TRANSFORMATION OF SOCIETY CHANGES ON VOCATIONAL GUIDANCE OF GROWING-UP YOUTH

Summary

The problem of professional orientation and professional preparing of rising generation. Serious approach to the choice of profession, a high level of the special preparation is the certain guarantee of increase of competition of young people at the market of labour. The basis of high-quality providing of organizations and enterprises professional and skilled shots is proforientated work among the students of general schools.

Key words: professional orientation, professional, competition of labour, high-quality staff, proforientated work.